

С.Ә.Рахымберлина

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail:sagila_a@mail.ru)*

Қазақ бейресми есімдерінің тарихы: бірінші кезең

Мақалада қазақ есімдерінің, оның ішінде бейресми есімдерінің тарихы жайлы сөз болады. Автор аңыз-ертегі кейіпкерлері мен ру, тайпа атауларынан бастау алатын бейресми есімдер тарихын тілші, тарихшы, этнолингвист-ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, дәуірлерге бөледі. Әр кезеңнің есімдер табиғатының ерекшелігіне, олардың түрлі қоғамдағы, ортадағы көрінісіне тоқталады. Бейресми есімдердің I дәуірі — көне түркі заманын, яғни V–VIII ғасырлардағы антропонимдерді қарастыра отырып, осы дәуірдегі ең басты ерекшелік – есімдердің ауысып отыруы туралы деректерді келтіреді. Мысалдар негізінде кісінің өз есімі мен бейресми есімінің шекарасын нақтылайды.

Кілт сөздер: антропонимика, лақап есім, титул, ономастикалық бірлік, қосалқы есім.

Ономаст-ғалымдардың антропонимиканың бірінші заңдылығы оның тарихилығы екенін атап көрсеткен пікірлері бүгінгі күні де өзекті, бүгін де күн тәртібінде. Себебі, тарихтан тыс ешқандай құбылыстың болуы мүмкін емес. «...Исторически обусловлены сами виды антропонимов..., языковая принадлежность личных имен..., антропонимические системы у народов мира» [1; 7]. Өткені тарихтың қозғаушы күші адам болғандықтан да, адам өмір сүрген кеңістік пен уақыт адамзат тарихының бір беті. Ұлттың ұлт болып қалыптасуына себепші факторлардың негізгісі – тіл десек, тілдің ауқымды бөлігін құрап отырған есімдер ұлттық ерекшеліктің негізін құраушы фактордың бірі. Халықтың тарихымен біте қайнасып келе жатқан есімдер тарихы түрлі қоғамдық-саяси, шаруашылық-экономикалық, мәдени-тұрмыстық жағдайларға байланысты өзгерістерге ұшырап, сонда да болса, өзінің табиғатын бар болмысымен сақтап отырады. «Әр тарихи кезеңдегі қоғамдық формацияның сол кездегі тілдік, мәдени ортаның өзіне тән ономастикалық бірліктер репертуары болғандығы белгілі. Кез келген онимдік атаудың артында үлкен фондық білім жасырын тұр, алуан түрлі энциклопедиялық ақпараттар желісімен байланысты болып келеді. Мәселен, көне түркі жұртына ортақ Білге бабаның, берідегі Абай, Сүйінбай, Махамбет т.б. есімдері немесе Ордабасы, Аңырақай сияқты топонимдер төңірегінде қаншама аялық білім бар десеңші!» — деп атап көрсетеді ономаст-ғалымдар [2].

Есімдердің тарихи, қоғамдық-әлеуметтік негізін қарастыру есімдердің пайда болуы, қолданылу сипаты сияқты ең алғашқы мәселелерден басталады. Адамзат тарихы өз дамуының әр сатысында есімнің жаңа түрлерін ойлап тапты және қолданысқа түсірді. Оның негізгі себебі — қарым-қатынасқа деген қажеттілік. Адамдар арасындағы қатынастардың күрделенуі — ортақ шаруашылықтың болуы, тайпа, одақтарға бірігу, сыртқы жауларға қарсы тұру — тілдің, сол арқылы атау, ат қоюдың қажеттігін сездірді. Атау беру айнала қоршаған ортаны танып-білудің әліппесі, бастауы болды.

Есімнің қай түрі бұрын шықты деген мәселеге Қ.Жұбанов тайпа атаулары деп жауап бере отырып, адамдар алғашқы кезде сол тайпа атауларымен аталған деген пікірін білдіреді. Есімдердің тарихына байланысты ғалым-зерттеушілердің еңбектеріне жасалған талдау нәтижесі және халықтың бай ауыз әдебиетінің мысалдары алғаш лақап есімдердің пайда болғанын дәлелдейді. Бірақ ол қазіргі біздің түсінігіміздегі лақап есімнен сәл басқа. Ұқсастығы — оның да қазіргі лақап есімдердей түр-тұлға мен мінез ерекшеліктерін көрсететін есім екендігі болса, айырмашылығы — қазіргідей кісінің төл есіміне қосымша есім емес, негізгі есім болғандығы. Аңыз-ертегілердегі Дәу, Қанбақ шал, Жезтырнақ, Көлтаусар, Желаяқ, Таусоғар, Шық бермес Шығайбай, Жиренше, Төстік, Жалмауыз сияқты «сөйлейтін есімдер» бұған куә. Белгілі ғалым-антропонимист Т.Жанұзақов халық ертегілеріндегі Тоңқылдақ, Шіңкілдек т.б. халық ойынан, шексіз қиялынан туған қойылған лақап аттар екенін айтады [3; 77–82].

Аталған есімдердің тайпа атауларынан бұрын шыққандығының дәлелі: тайпалық одақтарға бірігу — адамдардың арасындағы туыстық, қоныстық қарым-қатынастардың нәтижесінде, кейінірек болған құбылыс және тайпа, одақтардың атын, әдетте, өздері емес, сырт адам не басқа тайпалар қойған. Ұжымдық одаққа біріккенге дейін де адамдарды бір-бірінен ажырату, айыру үшін бойындағы көзге алғаш іліккен ерекшеліктері негізінде лақап есімдер қолданылуы мүмкін. Ұлттық тарихтың

алғашқы деректері — шежірелерден аталған құбылыстың нышандарын байқауға болады. «Қазақ құрамына енген қыпшақтар шежіре бойынша негізінен Қарақыпшақтың ірі-ірі бес атасынан (*Ұзын, Бұлтың, Көлденең, Қарабалық, Торы*) бөлінеді. Алайда бір шежірелерде онымен қатар *Мүйізді-Сарыабыздан Қытайқытшақ, Құланқытшақ, Сарықытшақ* та таралады» (Қазақ шежіресі).

Тарихтың қай кезеңінде де тілімізге екі құрылымды (компонентті) есімдер жүйесі тән болғаны белгілі. Бірі — кісінің өз есімі болса, екіншісі — не әкесінің аты, не ру, ата-тегі, не шыққан жері, не қызмет-мансабы, титулы, не қандай да бір қасиеті негіз болған лақап есімі. Ел басқарған хан мен сұлтан, ел мен жерді қорғаған батыр, ел тағдырын шешкен би мен шешен есімдері бұған дәлел: *Мүде қазан, Білге қазан, Әз Тәуке, Абылай хан, Еңсегей бойлы Ер Есім, Қанжығалы Бөгенбай, Қаз дауысты Қазыбек, Мәшһүр Жүсіп, Бауыржан Момышұлы* т.б.

Кенес дәуірінде жалпыға міндетті саналған үш есімді жүйенің тілімізде толық мәнінде қолданыс таппағаны белгілі. Өйткені қандай да болмасын есімдер жүйесінің күрделенуі — есімдердің ажырату, айыру қызметтерінің әлсіреуінен туатын қажеттілік.

Қатал канонизация ұсынған шектеулі есімдер тізімі мұндай қажеттілікке көптеген тілдерді, оның ішінде орыс тілін де алып келді. Орыс ғалымдарының есімдердің ең басты қызметі — айыру қызметін үш есімді жүйенің өзі атқара алмауға айналғанын, тек Мәскеудің бір өзінде ғана мың Иван Иванович Ивановтардың бар екенін, бұл мәселені шешудің жолдарын ұсынған пікірлері — осыған куә [1]. Мұсылман дінінің келуімен тілімізге араб есімдері көптеп енгенімен, арнайы шектеу қойылмағандықтан, төл есімдеріміз де кең қолданыс тауып отырды. Қандай да бір шағын ортада күнделікті қарым-қатынас барысында адамның не өз есімінің, не лақап атының қолданылуы жеткілікті болды. Себебі тіліміздегі есімдердің бай қоры бұл қажеттілікті толығымен орындай алды деуімізге болады. Абай, Шоқан, Махамбет, Исатай т.б. есімдер ұлттың когнитивтік санасынан берік орын алып, қосымша есімді қажет етпей-ақ қолданыла береді. Есімдердің жеке қолданылуы есім бойындағы энциклопедиялық ақпараттың молдығы, көпшілікке танымалдығы сияқты факторларға тікелей байланысты (қазіргі кезде атақты өнер иелерінің (әншілердің) халыққа кейде өз есімімен, кейде бүркеншік есіммен танылуы осының айғағы. Мысалы, *Роза, Мақпал, Бүркіт, Шәкізада* т.б.).

Кез келген есімнің тарихы белгілі бір кезеңнен бастау алып, өз дамуында түрлі сатылардан өтеді. Қоғамдық формация, түрлі әлеуметтік жағдай, ұлттық ерекшелік, мәдениет жаңалықтары есімдердің барлық түріне өз әсерін тигізбей қоймайды. Тіліміздегі есімдердің тарихы арқылы бейресми есімдердің өз дамуында қандай сатылардан өткенін байқауға болады. Көпшілікке мәлім, ғалым-антропонимист Т.Жанұзақов қазақ есімдерінің тарихын төрт дәуірге бөліп қарастырады. Бұл көне түркі дәуірінен совет дәуіріне дейінгі мерзімді қамтыса, зерттеуші Ұ.Мұсабаева еліміздің егемендік алып, қоғамның өзгеруімен қоса өзгерген сана жемісі — 90-жылдардан бергі есімдерді бір дәуір, яғни қазақ есімінің V дәуірі, деп атайды [4]. Аталған бес дәуір кісінің тек өз есімдері ғана емес, бейресми есімдерге де қатысты. Біз бұл мақаламызда қазақ бейресми есімдерінің алғашқы дәуірін қарастымақпыз.

I дәуір көне түркі заманын, яғни V–VIII ғасырлардағы антропонимдерді қамтиды. Түркі антропонимиясы сөз болғанда айналып өте алмайтын бір мәселе — түркі халықтарындағы есімнің ауысып отыруы туралы деректер. «Тюрки не носили одного и того же имени от рождения до смерти, как европейцы. Имя тюрка всегда указывало на его положение в обществе. Мальчиком он имел кличку, юношей — чин, мужем — титул, а если это было хан — то титул менялся согласно удельно-лестничной системе» [5; 89]. Осы орайда жазушы Қ.Салғараұлы Түрік қағанатының атақты Мухән қағанының төл аты — Құшу, жігіт кезіндегі аты — Сыдоу (Сыжин), елге танылған аты — Иэнду (женімпаз), мансапқа ие болғандағы аты — Кигін Муюй-хан, ел билеушісі болғандағы аты — Мухән қаған болғандығын айтады [6]. Қазақ есімдерінің тарихын жан-жақты зерттеп-зерделеген ғалым Т.Жанұзақов мұның негізінің көне түріктердің қоғамдық мемлекеттік құрылысы мен ішкі тарихи жағдаяттарында жатқанын айтады [3; 35].

Ғалымдардың зерттеулеріне назар аударсақ, есімнің ауысып отыруы тек түркі халықтарында ғана кездеспейтінін, бір-бірінен қашық орналасқан, бір-бірімен алыс-берісі, яғни қатысы жоқ елдерде де осы дәстүрдің белең алғанын байқауға болады. Батыс Африкадағы моси негрлер тайпасында жасұландар (юноши) үлкен өмірге дайындалу үшін бөлек өмір сүреді. Осы кезде олар жаңа ат алып, оны өздерінен басқа ұстаздары ғана білетін болады. Ересек болған кезде де басқалар жоқта ғана бірін-бірі осы есімдерімен атайтын болған. Тәжіктер бала кәмелетке толғанша өз есімін атамай, шартты атпен жүрген. Қытайда, Жапонияда, Кореяда жас ерекшеліктеріне қарай есімдер де ауысып отырған» [1; 21].

Есімнің өзгеріске ұшырауына әсерін тигізуші бірнеше факторды атауға болады. Ең негізгі себебі — есімнің құдыреттілігіне деген сенім. Адам (жан) мен оның есімінің арасындағы байланыс тән мен жанның байланысынан да күшті, адамның тағдырына жауапты бірден-бір күш деген ой саналарын билеген бабаларымыз есімнің құпия сақталуына бар күштерін салған. Осы құбылыстың монғол тіліндегі көріністері туралы Н.Л.Жуковская: «Обычай замены имени уходит корнями в глубокую древность. Когда-то он был связан с шаманскими запретами называния имен, чтобы не привлечь к их носителям внимания злых духов. По мере классового расслоения монгольского общества древний обычай стал по-разному проявлять себя в среде аристократии и в народе. В среде знати он выродился в обычай называния по титулу, а в народе превратился в систему замены имени на новое в случае болезни и счастливого выздоровления после нее, а также в обычай давать детям уничижительные имена в семьях, где большая детская смертность», — дейді [7]. Сол сияқты қалыптасқан дәстүрге байланысты есімдерге табу салу, атамау. Ол қазақ қоғамында әйел адамның күйеуінің туған-туыстарының есімдерімен байланысты.

Есімнің ауысуына қандай жағдай әсер етпесін, ең басты ұстаным — есім бойындағы ақпараттың молдығы, сол арқылы аталушының кім екендігінің тез де дәл анықталуы. Яғни, есімнің ажыратушылық қызметінің мүлтіксіз атқарылу кепілдігі.

Көне түркі ономастикасын зерттеуші В.У.Махпиров адамның өз атының бұл ескерткіштерде мүлдем аз кездесетінін айта келіп, аталмыш қоғамдағы басты антропонимикалық категориялар ретінде ер аты, ру аты, династиялық есім, титул сияқты түрлерін көрсетеді. «Типичными персонифицированными титулами в древнетюркском обществе являются компоненты антропонимов тюркских каганов: *Иль-каган* — титул Бумин кагана, *Эльтериш каган* — персонифицированный титул Кутлука, основателя Тюркского каганата, *Капаган-каган* — тронный титул Мочжо, брата Эльтериша, *Богю-каган* — уйгурский правитель, принявший манихейство и проч. Персонифицированные титулы правителей были известны многим историко-культурным типам общества (ср.: имена русских правителей — *Ярослав Мудрый, Иван Калита, Иван Грозный* и проч.» [8; 34]. Н.В.Подольская соңғы есімдерді «псевдоним возвеличивающий», яғни адамның ерекше қасиеті мен қызметін көрсететін мелиоратив лақап есім деп қарастырады [9]. Біз де осы пікірге қосыламыз.

Түркі халықтарының өмірі мен тарихын, этнографиясын көп зерттеген ғалым Л.Н.Гумилев басқа ел тарихшыларының түркі тарихына қатысы бар мәліметтерінде түркі есімдері танымастай болып өзгеретінін, көбіне титул кісі есімі орнына қолданылатынын баса көрсетеді [5; 89].

Есімнің қоғамдық қызметі қоғам мүшелерін атау және бір-бірінен ажырату болса, көне түркі ономастикасында осы міндетті орындау «басқа есімдерге» жүктелді. Ол — адамның (азаматтың) алғашқы ерлік қадамын көрсететін «ер аты», шен-дәреже, лауазымының көрсеткіші — «титул», бойындағы ерекше қадір-қасиет не кемшілік — «лақап», руы, ата тегі, туған, шыққан жері, айналысатын ісі, қызметі. Есімнің неғұрлым көп болуы — есімінің ұрпақтан ұрпаққа тарауының, жетуінің негізі деп түсінілді (Алланың тоқсан тоғыз есімі болғаны белгілі).

Лақап араб тіліндегі «титул, атақ-шен» емес, орыс тіліндегі «прозвище» қызметін атқарады. Себебі, көне түркі жазба ескерткіштеріне зерттеу жүргізген ғалымдардың деректері осыған саяды. Түрлі титулдарды білдіретін есімдерді лақап есімдерге жатқызуға бола ма, әлде өздері ерекше бір топты құрай ма, осы арасын ажырату үшін көне деректерге, ғалымдардың ой-пікірлеріне назар аударайық.

Көне түркі жазба ескерткіштері деректері жоғарыдағы аталған есімдердің алғашқы үшеуінің жиі кездесетінін көрсетеді. Бала 10–12 жасқа жетіп, алғашқы ерлік қадамынан өткеннен соң «ер атына» ие болады. «Ер аты» — көне түркі антропонимиясындағы жиі әрі кең қолданыста болған есімнің түрі. «...оно выходило за рамки не только семейно-родовой общности, но и за рамки племени и распространялось на все войско и, следовательно, на все государство» [8; 32]. «Ер аты» туралы мәліметті ауыз әдебиеті нұсқаларынан да, ғалымдардың зерттеу еңбектерінен де жиі кездестіруге болады. Осындай бір дерек Орхон өзені бойынан табылған Күлтегінге арналған ескерткіштің үлкен жазбасында беріледі: «Он йашта, Умаі тағ егім қатун кутына інім Күлтгін әр ат болты (Он жаста, шешем Құдайдай қатынның бағына, інім Күлтегін ер атанды)» [10].

Ә.Марғұлан «Ежелгі жыр-аныздар» еңбегінде Манас есіміне қатысты «Ұлан бірінші ерлік қадамын өткенше (бас кесіп, қан төккенше) оған ат қойылмайды. Оғыз бен қыпшақтарда, тағы басқа түркі тайпаларында ұлан қаһармандық көрсетпейінше — оған ат қоймаған. Манас та 12–14 жасқа дейін шартты атпен жүрген (Бокмұрын, Итбай т.б.)» дейді [11]. Яғни, «ер аты» — жас баланың азамат, жігіт болуының көрсеткіші. Қиын-қыстау жаугершілік заманда сапқа қосылған әрбір жауынгер-

сарбаздың орнының қандай екені түсінікті. «Можно предположить, что в отмеченных случаях сохранились отголоски древних обрядов посвящения» [12].

Титул мен лақап ат және кісінің шын атының әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері, араларындағы байланысты анықтау көне түркі антропонимикасындағы күрделі мәселе. Көне түркі тарихы мен мәдениетін зерттеуші В.В.Радлов, С.Е.Малов, А.Н.Бернштам, Н.А.Баскаков, И.А.Батманов, тағы басқа ғалымдар еңбектерінде Орхон-Енисей, Талас т.б. ескерткіштер жазбаларында кездесетін антропонимика материалдарына қатысты өз көзқарастарын білдіріп отырған. Көпшілік жағдайда есімдердің этимологиясы сөз болғандықтан, ғалымдардың этимология туралы ойларына тоқталмай-ақ, Т.Жанұзақовтың пікіріне сүйенгенді жөн көріп отырмыз.

Т.Жанұзақов жазба ескерткіштердегі есімдерді құрылымдық типіне қарай төрт топқа жіктейді: дара тұлғалы, туынды тұлғалы, екі құрамды және көп құрамды. Есімдердің соңғы екі түрінің компоненттері *улыг, тутук, али, тіріг, кулуг, куч, тегин, ынамчы, каган, кан, баг, билге, бори, барс* т.б. болып келетініне, бұл сөздердің көне түріктер қоғамында әлеуметтік-саяси терминдер ретінде қолданылып, сол кездегі адамдардың қоғамдағы орнын, титул, атақ-дәрежесін көрсеткенін, ал күрделі есімдермен қатар тұрғанда ол адамның ерлік, батырлық қасиетін т.б. ерекшелігін білдіретін эпитет ретінде де жұмсалғанына тоқталады [3; 32]. Ғалымның бұл пікірін 1897 ж. Селенга өзені бойында табылған Тоныкөкке арналған ескерткіштегі жазулар айғақтай түседі: «Bilqa Tonuquq ban ozum ...» (Я сам, мудрый Тоньюкук...) [13].

Титул, атақ-шенді адамның белгілі бір қоғамдағы дәрежесі, қызметтік лауазымы деп қарастырсақ, ал эпитет — оның бойындағы адами қасиеті, ерекшелігі. Екі арасын айыруда И.А.Батмановтың пікірі көңілге қонымды. Шен, дәреже, титул, атаққа тән деп; *кам, баг, бай, тегин, чур* (ең жоғарғы титулдардың бірі), *тутук* (ру басы), *саңун* (қолбасы), *ыначы, катун* (ханзада, бикеш) тәрізді сөздерді жатқызса, эпитеттерге *бори, барс, билге* сөздерін жатқызады [14].

Осы орайда түсініктеме бере кететін бір жәйт бар. Араб тіліндегі «лақап» сөзі атақ, шен-дәреже, титулдың көрсеткіші екендігі мәлім. Екеуінің де негізінде адам бойындағы ерекшелік, басқаға ұқсамайтын даралық қасиеттер жатқанына қарамастан, түркі руникалық ескерткіштерін зерттеушілер титулды бөлек, ал лақап есімді бөлек қарастырады. Десек те, осы екі арадағы шекараның өзінің анық болмауы, бір есімнің бірде титул, бірде лақап деп көрсетілуі жиі кездесіп қалады. Деректерде Білге ханның батылдығы мен ержүректігі үшін «*Богю*» (батыр) лақап есімін алғандығы айтылады. Ал, «*Билге*»-нің өзі жоғарыда көрсетілгендей «ақылды», «дана» эпитетінен жасалған лақап есім. Бұдан атақты ханның бойындағы ерекшелігіне, іс-әрекетіне сай бірінен соң бір лақап есімдермен аталып отырғанын байқаймыз.

«Жазба ескерткіштерде және басқа деректерде негізінен мемлекет қайраткерлерінің титулдары мен лақап аттары көрсетілген. Олар: Тоныкөк, Білге хан, Күлтегін, Қапаған хан т.б. Бұлар шын аттар емес — лақап аттар. Бұған ескерткіштердегі материалдар толық дәлел. Онда лақап есім, болмаса титулдар қандай жағдайда, не себептен берілгені анық айтылған». Т.Жанұзақовтың пікірінше, *Тоньюкук* (Тоныкөк) есімі «тон», «тоң» — «ұлы», «күшті», «зор», ал «юкук>кук>кок>көк» мағынасында, сонда Тоньюкук «ұлы көк», «көк тәңірі» деген мағынада қолданылған лақап ат болуы мүмкін» [3; 35, 36].

Қорыта келгенде, бейресми есімдер тарихының алғашқы дәуірі өзінің тарихи фактілерінің байлығымен, құнарлылығымен, жемістілігімен ерекшеленеді. Сөз болған есімдер топтарының (ер аты, титул, лақап) бәріне ортақ белгі — жас ұланның алғашқы ерлік қадамынан бастап өмірінің соңына дейін серік еткен даналық, алғырлық, батылдық, өткірлік, қайсарлық, ақылдылық, тапқырлық т.б. қасиеттері екендігін көреміз. Ер атының да, титулдың да, эпитеттің де лақап есім шенберіндегі есімдер екендігі, бойларында осы есімге қатысты белгілердің барлығы байқалады. Өмірдің әр сатысына лайық қадір-қасиетімен ерекшеленген ата-бабаларымыздың соған сай атақ-дәрежені иемденіп, сол атақ ұрпақтан ұрпаққа есім түрінде жеткені анық.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Никонов В.А. Имя и общество. — М.: Наука, 1974. — 276 с.
- 2 Жанұзақ Т., Рысбергелі Қ. Қазақ ономастикасының зерттелуі, болашағы мен жетістігі // Ономастикалық хабаршы. 2005. — № 2 (4). — 4-б.
- 3 Жанұзақов Т. Қазақ есімдерінің тарихы: Лингвистикалық және тарихи-этнографиялық талдау. — Алматы: Ғылым, 1971. — 216 б.

- 4 Мусабекова У.А. Мотивационный аспект антропонимов казахского и русского языков: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Алматы, 1996. — 27 с.
- 5 Гумилев Л.Н. Древние тюрки. — М.: Наука, 1967. — 513 с.
- 6 Салғараұлы Қ. Түрік әлемі. Тарихты қайта пайымдау. — Астана: Елорда, 2000. — 240-б.
- 7 Жуковская Н.Л. Заметки о монгольской антропонимии // Ономастика Востока. — М.: Наука, 1980. — С. 10.
- 8 Махпиров В.У. Особенности функционирования древнетюркских антропонимов // Вопросы антропонимики. — Вып. 1: Сб. ст. — Алматы, 2003. — 84 с.
- 9 Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. — М.: АН СССР, 1988. — С. 115.
- 10 Қашқари М. Түбі бір түркі тілі («Диуани лұғат ит-турк»). — Алматы: Ана тілі, 1993. — 177-б.
- 11 Марғұлан Ә. Ежелгі жыр-аңыздар. — Алматы: Жазушы, 1985. — 367 б.
- 12 Урманчиев Ф. Имя эпического героя // Советская тюркология. — 1986. — № 4. — С. 22–33.
- 13 Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. — М.: АН, 1951. — С. 61–64.
- 14 Батманов И.А. и др. Современная и древняя Енисейка. — Фрунзе, 1952. — С. 93.

С.А.Рахымберлина

История казахских неофициальных имен: первый период

В статье рассмотрена история становления неофициальных имен казахского языка. Автор, опираясь на труды историков, языковедов и ученых-этнолингвистов, предлагает периодизацию истории развития казахских неофициальных имен. Анализирует особенности собственных имен каждого периода, а также отмечает их место и роль в отдельной социальной среде и обществе в целом. На примере антропонимов I периода, который именуется как древнетюркская эпоха, т.е. VIII в., приводит факты и сведения, характеризующие переход имен, на основе языкового материала определяет границы между официальным и неофициальным именем.

S.A.Rakhymberlina

History of kazakh unofficial name: first period

The article discusses the history of the informal name of the Kazakh language. The author based on the names of the heroes of fairy tales and legends, clan and tribal names, and based on the writings of historians and linguists, scientists ethnolinguist shares periods. For example, the I anthroponyms period — the era of the ancient Turkic, highlights the characteristics of each period, each social environment and society, also determines the boundaries between his own name and optional.

References

- 1 Nikonov V.A. *Name and Company*, Moscow: Nauka, 1974, 276 p.
- 2 Zhanuzak T., Rysbergen K. *Herald*, 2 (4), 2005, 38 p.
- 3 Zhanuzakov T. *Linguistic, historical and ethnographic analysis*, Almaty: Gylym, 1971, 216 p.
- 4 Musabekova U.A. *Motivational aspect anthroponyms Kazakh and Russian languages*. Avtoref. dis. ... candidate of philological sciences, Almaty, 1996, p. 4.
- 5 Gumilyov L.N. *Ancient Turks*, Moscow: Nauka, 1967, 513 p.
- 6 Salgaraully K. *World Turks. Rethinking history*, Astana: Elorda, 2000, p. 240.
- 7 Zhukovskaya N.L. *Onomastics of the East*, Moscow: Nauka, 1980, p. 10.
- 8 Makhpirov V.U. *Questions anthroponimics*, 1. Proc., Almaty, 2003, 84 p.
- 9 Podol'skaya N.V. *Dictionary Russian onomastic terminology*, Moscow: USSR Academy of Sciences, 1988, p. 115.
- 10 Kashkari M. *General for all Turkic language («Diuani lұғat it-Turk»)*, Almaty: Ana tili, 1993, p. 177.
- 11 Margulan A. *The ancient songs of legends*, Almaty: Zhazushy, 1985, 367 p.
- 12 Uрманчиев F. *Soviet Turkology*, 1986, 4, p. 22–33.
- 13 Malov S.E. *Monuments of Ancient Literature. Texts and Studies*, Moscow: AN, 1951, p. 61–64.
- 14 Batmanov I.A. et al. *A modern and ancient Eniseyka*, Frunze, 1952, p. 93.